

فلسفہ فی ئیسلامی لہ سر تاو تا سردم . . ئولریش وودلف

ئولریش وودلف
کاو جلال لہ ئما نییو

سپیلم پرژ: ئبو ناسر ئلفارابی

پرگرام کی ازی بوہرانہ بوو و تہوانینی نوہی بہ فلسفہ ناوہا کرد. کندی کارایی فلسفہی وک خزمہ تکاری دگم دیاری کرد، و لہ ئستا ہستہ نگاندنہ و رچہ رخہرا و گہ ترا کہ فلسفہ بہ سر ہموو ہزرہکی ئایینیانہ ئلہامپہ دراودا باہادستہ و ہروہا تاکہ گہی ناسینی استیہ. سرہای ئوہ ہردوو کہ نسہیتہ تیہریدہ لایہ نہکی ہاوبہشیان ہہو: ہردووکیان کہ ماسی بناغہ شتنہکی ئوتہیان ہہو کہ مہتہ دیانہ تہاو تہکمہ بہت بہ ساگردنہ و دوورہا و ژکانیان. ئاخر نہ کندی و نہ ازی کہ نسہیتہکی گشتگیری ہرمینیہ تیکیان نہختہ بہردم کہ لہوہی خویا ببوواہ، داخہ مہرکی تایبہتی مہئریفہی فلسفہی لہ بندہ تدا چہ بہت و داخہ چہ پہیوہندیہکی بہ فہرمہکانی دیکہی ہزر و تہگہشتنہ و (سروش، تیہلہگی، یاساناسی و ہتد) ہہ بہت کہ ئہوانیش ہاوشہوہی ئو داواکاریان بہ استی بہرز کردہتہو.

سرہ تا ئبو ناسر ئلفارابی (870-950) ئم جہرہ پرسیارہ بناغہ ییانہی ہہناہ بہرہاس. بہگومان ئہمیش ہاوشہوہی ازی جہختی لہ باہادستہی فلسفہ فہ کرد، و لہ ہروہا گہی بہ ئوہش دہزیہو کہ نہک تہنیا ئو تہوانینہ وک گریمانہ بچہسپہنت، بہکو ہروہا بناغہی بہہت، ئوہش بہ ہزینی قووہ لہ شیمانہ جیاوازہکانی مہئریفہی مہقف. جگہ لہوہ کارکردنی فارابیش لہ سرہردمہکدا بوو کہ ہشتا ہہر بہرہمگہلی ئنتیکہ بہ ئہرہبی وہردہگہران، بہہ تہنانت خہی لہم پرہسہیہدا بہشداری کرد، چونکہ چہند ساہہکی زہری لہنہو ئہقفہیہکی ہزرقانہی بہغدادیدا بہسرہ برد (و زہرینہیان کریست بوون، لہوانہ یوحہننا ئینہ حہیلان و ئہبو بیشر مہتتا)، کہ تہکستی فلسفہیہیان (ئستا بہئاسایی لہ سریانیہو) وہردہگہا و بہقووہی دانوستان دہکرد. باوہجو ئستا پہگہی فارابی پہیوہندی بہ میراتہکی ئنتیکہو چیدی ہاوشہوہی پہگہی فہیلہسوفانی پہش خہی نہبوو، چونکہ ئہوان، وک بینیمان، ہہر

یوکه یان تېنیا که رتی تایب تیی ئو میراتو فراوانی ناسی بوو (کندی به تایب تی تاکو کاری ئو یستو تلی و نو پلاتو نی، ازیس خو نندو و ی پلاتو ی لای پزیشکه کان ناسیوو). و لئو ئو ستا فارابی به پچه وانی ئو وانی و چاوی به سرحمی ئو و میراتو دا دځشانده که به ئو ربی لئو به رد ستدا بوو، ئو و ش که تکه ستو کی (که ریوسو کی) فراوانی نووسین بوو: لئو استیدا سرحم ئو یستو تلیس و اځو که لئو نووسیندو کانی که ئالو کساندو ری ئو فری دیسیاسی، پرفیریس، تهمیستیس، ئامم نیس، یهانس فیلو پو نس و که سانی دیکو ئو نجامیان دابوون؛ ئو و جا هه بزاردو ی که پلاتو که زو ر جار شو ځنکو و توو کانی لئو ننتیکو دمو و که تاییدا گو یاندبوویان؛ پاشان نو پلاتو نیکا که پو شتر ناومان برد، لئو شدا به تایب تی "تیلو لگی ئو یستو تلیس"؛ جگو لئو ژمارو ی که فری تاکو نووسین، لئو وانی (Placita Philosophorum) ی ئا تیوس و زو ری دیکو ش. ئو و بوو ئیدی فارابی درفو تی به ځو ځو ځو لئو سرحمی بناو یو ئامادو بکات تا کو که نسو پتو کی فو لسو فو یی ځو یی بختو به ردو م که سیستو ماتیکو تیو که لئو سرحمی دسو پتو که تیو ریو کانی پو ش ځو تیو پتو بکات و به هه زتریش لئو وان کاریگو ری لئو سرحمی گډو انی پتری فو لسو فو بنو ځو ت.

نووسیندو لئو گیکو کانی ئو یستو تلیس (که ناو نرا بوون 'ئو رگانو' و لئو ننتیکو دمو و که تاییدو لئو تکی 'تو ریو' و 'پو ننتیکو' دا دځو نرایو) دسرحمی ئو و فو لسو فو یو بوون. فارابی بینو که لئو نووسینانو دا نه که تېنیا بونیادی هزی مرفو به گونجاوی شو ځو کراو، به ځو ځو هرو هها و سو فکردنی ئو و فو رمو جیا وازانو ئو رگو مېنته نانو وشی ناسی که هه موو مرفو کی هزرکردو دتوانو ت به کاریان به ځو ت. به دیدو فارابی سو نووسیندو ئاو ځو ځو که ی ئو و که تکه ستو یو که م ئو رکی ئو نجام دځو و ځو یان به دووی یو کدا به تکه گو (کا تکه ریو کان)، به یار (هه رمینیو تیک) و دځو رځو نجامگیریو، واتا سیلو گیزمو، ځو ریو دځو کن. ئو یستو تلیس سیلو گیزمی به تاکو فو رمو کی چواندووی دځو رځو نجامگیری دانا بوو (یو که م ئا نالیتیو کان)؛ ئو و جا دوو م ئو رکی لئو به شو کانی دیکو ی 'ئو رگانو' دا چار سرحمی کرا بوو. ئاخر، واک فارابی دځو ت، ئو یستو تلیس لئو به شان دا ئو و جځو جیا وازانو سیلو گیزمی وونکردو توو که به ئو م شیاو پکه ځو نانو و بریتین لئو: دځو رځو نجامگیری دځو مستراتیف (واتا به ځو که) که لئو پو شدانراوی مسو گو رکراو و ئو نجامو کی نه شیاو دځو بځو ځو دځو خاتو و (دوو م ئا نالیتیو کان)؛ دځو رځو نجامگیری دیالو کتیکو که لئو پو شدانراوی به ئاو زدا چوو و، واتا ځو وایانو لئو پو شدانراوی به واپو کراو و دځو رځو و زو ر جار به لئو گو و لئو دځو دانوستانو که گډو ان دځو ت (تو پیک)؛ دځو رځو نجامگیری چو و که

دربېخت، د بخت نېم کټکستې بناسټ. با جار لېم جېدا تېبنيک سبارت بې گډانې کاني نايډ بدېن: نېم داواکاريې بوو بې دستېکې خړېکېوونکې چې چېندسې د سايې بې لېکيکې نېستې تېلېسېوې. بېگومان فارابي تېنېا پشټن ستور نېبوو بېو تاکې نېرگوم ننتې کې د تواني وېکې نېرگوم ننتېکې تېرې زانست ديارې بکېن، بېکو بې مسکېرکړدنې تېزکې خې لېمې هيرارشيې فېرمې کاني زانېن، بېگېه نېانېوېکې دېکې دايې پا نېرگوم ننتېکې، وېلې نېم نېستا لې وانگېکې مېژوويېوې. بېگېه نېانېوېکې لې کتېبېکې نېودايې بې ناو نيشاني "گېرديلېکان"، کې تېدا لې پا هېندکې لېهزېنې دېکې سېندا هېروېها کېنسېپتېکې سېرنجراکېشي مېژوو د خاتې بېردېم. نېم کېنسېپتې گېرکې پېشاني بدات کې چېن مېرېفان لې وېوتې گېانېاندا، بې جياوازيکړدن و چاکترکړدنې بېردېوامې توانستې هزرمې نديېکانيان (نېنتېلېکتوېليېکانيان)، فېرمې جياکاني زانېنيان هېناوې گېوې. بې گېتې فارابي، گېانې زمان سېرېتاي پېرسېکېيې. زمان هاتې ناراوې، چونکې مروفان لېسېر چېنېي ديارېکړدنې بابېتان و وېشاني تايېتې وېککېوتن. بېدووي نېوېدا شېمانې جياوازيکېان بې بېکاره نېانې زمان ئاشکرا کران: مېرېف هېبېستې لې پېخشان، پېخشاني سادې لې وېوانبېژي و هېردووکياني لې گراماتيک کې نېستا بې وېکخستني فېرمې گېانېدراوېکاني زمان دا وېژرابوو، جياکړدېوې. پاشان مېرېف پېرې بې بابېتې زانست دا. نېستا بېش زانستېيکېان سېريانه وې لې نېوياندا توانستې هزرمې ندانې دېکېش گېان پېدران: سېرېتا ماتماتيک و فيزيک هاتنې ناراوې و تېياندا پرسيار لېبارې بناغېکان دانرا؛ بېدووي نېواندا دېالېکتيک گېانېدرا کې فېرمېکې بابېتې نېرگوم ننتېه نېانېوې دامېزراند؛ پاشان پلاتن کې لې مېتېدي دېالېکتيکېدا بېتوانا ترېن بوو، پېليتيکې هېنايې نېوانېوې؛ وېلې نېستې تېلېس، تېنېا نېو، توانيې بېي پلاتن بداتېو و هزېرېنې زانستې تېواو بکات. ئاخر نېم لې 'نېرگانېن'کې خې و بېتايېتې لې 'دوومې ئاليتيکېکان'يدا پېشاني دا کې مېرېف نېک تېنېا د توانت بېرگري لې وېشېک بکات، بېکو هېروېها د توانت نېو وېشې بې بې شېمانې وېکړدنېوې بسلمېنت، وېلې نېم مېتېدې کراوې نيې لې بېردېم هېموواندا، بېي مېرېفان دواي نېستې تېلېس پېويستيان بې گېيکې دېکې ئاسانتر بې گېيشتن بې استې هېبوو. نېم گېيې لې لايېن ئايېنېوې، بې بېرجېستېيې بېبېژين، بېي پېامه نېانېوې بې مېرېفان بېخشا. پېامه نېان بې درېينېکاني خېيان پشټ بې تېگې گشتگير (يونيېرسال - و) و بېگې ئاپېديکتي نابېستن، بېکو د گېوېنېوې بې فېرمې کېنتر و

هاوکات ئاشنترکانی ئەرگومنتهئانانۆ (بئایبئتی بئ هئبئست و ئوانبئژی)، تاكو ئیدی بئ وشوؤ بئ بئری لایئنگرانی خئیان ووؤ تئوانینی ئاست بکن.

بئمش ئیدی دابئشبوونی رننکان جئختلئکراوتر دئربئرا. ئستا چیدی نئدئشیا ئایین ئو جئبئ بئت کئ تئیدا بئاغئ ئاستی بئئژرئت یان تئنانئت بسئلمئئرئت. نئخئر، ئئرکی پئیامهئئنان بئاوکردنئوئئ استیئ لئنئو هئموو ئو مرئفانئدا کئ توانای سئلمانندیان نیئ، بئ ئئم مئبئستئش دئستوئژی ئوتئ دئربئین بئکاردئهئئن کئ هئموو یئکئک لئیان تئددگات. ئانالئگی و سیمبئل و لئچواندن سئر بئو دئستوئژانئ. ئاخر، وئک چئن لئ جئبئکئ کئبئکئدا لئبارئئ “گئردیلئکان” هاتوو، “ئایین ... دئستوئژئکئ بئ فئرکردنی کئمئئ فراوان لئو پرسئ تیئرئ و پراکتیکیانئدا کئ پئشئر لئ فئلسئفئدا هئهئنجراون، فئرکردنئکئش بئ چئشنئکئ کئ بئ بئواپئهئئنان (= ئوانبئژی) یان بئ هئئنانئئارای پئشبینی (= هئبئست) یان بئبئ هئردووکیانئو دئرفئتی تئگئیشتنئ ئاسان بئ مرئفان دئبئخسئئرئت.”

ئاستئ (بئگومان هئمان تاكئ ئاستئ نئک ئاستی جووتئنی کئ هئندئک جار دئدرئتئ پا ئارابی) تئنیا بئبئئ فئلسئفئو دئسئلمئئرئت. فئلسئفئ گوزارشتئکانئ خئ بئ تاكئ لئچواندن و سیمبئل ووون ناکاتئو، بئبئکو لئ گشتئتیئ تئگئدا پئشانیان دئدات، هئر بئئ فئلسئفئ زانستئکئ بئشئکئ (پارتیکولار) نیئ کئ ئیدی تئنیا لئ ناوچئئکئ زمانی یان کولتووریدا شیاوی ناسانئن بئت (هاوشئوئئ گراماتیک، تیئلئگی و هئتد)، بئبئکو زانستئکئ گشتگیر (یونیفئرسا) کئ لئ هئموو جئبئک چواندنئ هئئ. بئگومان فئلسئفئ لئ سئرپای جیهاندا ئئنجام نادرئت، چونکئ، وئک فارابی دئبئئژئت، هئمیشئ ژمارئئکئ کئمئ مرئف دئتوانئت لئ تئبگات و پئر گئبئانی پئبدات. ئئم سئرئتا لئ وئاتی گریک ووئدا؛ لئو پلاتئن و ئئبئستئتئلیس کاریگئر بوون و کارئاسانیئ کرئکیئکانیان ئئنجام دا. پاشان جئگروئکانیان درئژئیان بئ دابی فئلسئفئ دا، لئبرئشدا قورسایئ جئگرافییئکئ لئ وئتی کاتدا گواستیئو بئ ئالئکساندریا. وئلئ ماوئئکئ چیدی لئوئش نافئلسئفئئرئت، بئبئکو فئلسئفئ وئستگئئکئ دیکئ هئئ: فئلسئفئ، وئک فارابی دئبئئژئت و لئبرئشدا زانیاری مئژووی و مئبئستی وئوایئتیدان بئ خئ پئکئو گئر دئدات، “لئ ئالئکساندریاو بئ بئغداد” گواستووئتیئو و لئ نئوئندی جیهانی ئیسلامیدا نیشتمانئکئ نوئ دئزیوئتئو.

فارابی ئوها بئوا بئ خئ بوو توانیی کایئکانئ دیکئ فئلسئفئ پابئند بئ هئمان گریمانئو (پرمیسئو) گئبئان پئبدات. ئئم کایانئ لئ دائشنئکئ ئودا سئرچئمئک پئکدئهئئن، وئلئ سئرچئمئک کئ

بـئاشکرا داخواریی بـرزکراو کـی فارابی پـشان دـدات: ئـو سـرجـمـ یـکـم “سیستم”ی فـلسـفـیـیـ بـ زمانـی ئـرـبی. بـنـدـتـی سیستمـمـکـ بریتیـی لـ ئیدـی کـخراوی هیرارشیانـ کـ لـسـر سـ ئاست و کچووانـ خـی دـبینـتـو: لـنـو گـردووندا، لـنـو تاکـ مرـفـدا، هـروـها لـنـو جفاکی دـوـتـیدا کـ لـنـوان هـردووکیاندا رـی نـو نـدیار و رـدـگـرت و فارابی واتاکـی هـندـ بـرز دـنرخاند، کـ ئیدـی بـرهـمـ سـرـکـیدـکـی خـی ناو نا “پرنسیپـگـلی تـوانینـکانـی دانیشـتوانـی دـوـتـی فازیل”.

کـخراوی گـردوونـی لـ خوداو دـکـوـتـو. فارابی تـواو ئـیستـتـلیانـ اـقـی خودا دـکات: خودا هـشی کامیلـ کـ خودی خـی دـهزرـنـت. و لـ فارابی هاوکات بـ پـچـوانـی ئـیستـتـلیسـو دـبـثـت، کـ هزرینی خودایی تـنـیا پـرچاو (فـلـکـسیف) نیـی، بـکو هـروـها بـرهـمـ (پـرـدوکتیـف). لـ خوداو هـر لـ ئـزـلـو زـینـک دـتـئـاراو کـ هزرینی وو لـ دوو ئـبـثـکت دـکات و وک سـرـئـنجامـی ئـو و شـ دوو کاریگـری هـی: زـینـکـ خودا دـناسـت و بـو هـی و شیمانـ بـ هاتنـئـارای زـینـکی دیکـ دـتـگـگـ، و لـ ئـو هـروـها خودی خـی دـناسـت و وک سـرـئـنجامـی ئـو و شـ دوا یـمین کایـی بـئـستـری ئاسمانـی سـرهـمـدـدات. ئـوجا ئـم ووداو دووبارـ دـبـتـو، تا ئیدـی یـزـکی پـکـهاتوو لـ دـ زـین دـتـگـگـ. ئـم یـزـ دـرفت بـ فارابی دـتـخـسـنـت تا کو سـرجـم کایـکانـی ئاسمان کـ لـ گـردوونـیدی پـتـلـمـیـسـیدا وک پـشمـرج دانرابوون (لـپا کایـی بـئـستـرـدا ئـستـرـ سرـوتووـکان، پاشان ساتورن، یوپیتـر، مـریخ، خـر، فـنوس، مـرکور، مانگ، هـن)، بداتـ پا زـینـکی گـردوونـی (بـگومان بـجگـ لـ یـکـم زـینی “پـتـی”). ئـم کایانـ نـاستـوخـ بوون بـهـی سـرهـمـدانی جیهان (کـ فارابی بـ هـر ئـزلی (نـئـافرـنـاو – و) و زـرووری دایدـنـت). ئـوجا بزووتنی بازنـییانـی کایـکان و ئـو هـزانـ کـ لـ وتی بزووتنـکاندا بـردران، بوون بـهـی دروستبوونی ماتـریـکـ لـ کایـی ژـرووی مانگدا. و لـ دـیـم زـین هـکاری استـوخـی جیهانـکـمانـ، چونکـ ئـم زـینـ فـرمـی بـ ماتـریـی بـفـرم دا و لـو بـدوواو هـشتا هـر ووداوـکانـی سـر زـمین بـتـو دـبات؛ دـیـم زـین بـتایبـتی بـری مـئـریفـی ئـمـی، لـ بـر ئـم هـیـش فارابی وک هاوچووی زـینی چالاکی ئـیستـتـلیس دایدـنـت.

هیرارشیی توانستـکانـی تاکـ مرـفـ هاوشـوـی هیرارشیی گـردوونـ. فارابی ولسفی ئـمیش دـکات، و لـ تـوانینـی یان کـنسـپتی نوـ نـهـنـتـ نـوانـو، بـکو خـی بـنـتـیـانـ بـو جیاوازیکردنـ باوانـو گـر دـدات کـ لـ نـوان توانستـ جیاوازـکانـی دـروون

(زین، هزی پشبینی، زاکیر و هتد) و ئرگان کانی لشدا ئنجام ددرن. لردا ئو و زرتیرین ئاگامندی ب زین ددات ک ببارایه تی سرجم توانسته کانی دیکه دکات. فارابی ل نووسینه کی تایبدا (بناویشانی 'لباری زین' یان هروها 'لباری هزر') ل زین دتوثرت و نووسینه کش بی جی سرنج، چونکه ئمیش سزل نو وانیی ئشن لباری ئاسته جیاوازی کانی زمان و فرم کانی ئرگومنته نانی وای مرغان ل خه دگرت (بکاره نانی وشای "هزر" ل ووی فلسفه یی و تیل گیان و گشتیی و هتد). و ل فارابی ل کرکدا پی پی وی تی ریی زین لای کنده دکات، چونکه هاوش وای کنده د بثرت که پی یوند ب پرسی هزرینه و چوار لاین شیاوی جیاکردن و (ب و رگه یی یان ب قوو کردن وای ئو چوار پل ی که کنده جیاوازی کردوون) بریتین ل: زینی شیمانی / هز کی (پتنسیل)، واتا توانسته هزرینی تایب ب سرجم مرغان؛ زینی کرد کی (ئکتوئل) که شارزای پرنسیپگی لی زانسته کانی و ل شته ماتریه کانی و فرم کانی کرکی گشتاندوو (ئبستراکت کردو). زینی بده نراو که باا ترین پلی مئریفی مرغه، هروها مرغه ل سزر ئم زینه وک زینه ل بوونه (Wesenheit) جیاکراو کان (ب نمونه زینه ئاسمانیه کان) تددگات و هکار کانی بوون دناست؛ ئوجا ل که تاییدا زینی چالاک که وک پشتر بینیمان وک هاوچووی دی مین زینی گدوونی دایدن. زینی چالاک مئریف ب دروونمان د بخرشت هروک چن خر تیشک د بخرشت، هاوکات گفته بختیاری مرغه ل نه و ئودای، چونکه ددات که دروون کان، دوی گشتنیان ب پلی زینی بده نراو، ل تکه ئو خیدا بکیرن (بگومان ب ئم، وک چن هر ئستا ل خوار و دبیین، پشم رچی سیاسی هی).

ئم دوایه مین پنته د پت و ب و وانی کانی فارابی ل م جفاکی د و تی، چونکه، ب پشبینی ئو، ب یاردان سبارت ب و که داخه ئم توانای گشتنمان ب بختیاری ه ب، بچی بندن ب و د و ت و که ئم تیدا دژین. فارابی وک هی ئم سزل نو لچوانندن کی باب تی دادن: جفاکش کخراو کی هیرارشیان ی (و فارابی بکورتی و سفی چین کانی دکات). و ل تیا گره ها توو ئم کخراو هیرارشیه ل لاین بهاو تا ترین بشیه و ب ب ب، ئیدی جفاک سزد گرت. چن خودا ب بری گدوون، هروها چن زین ب بری تاکه مرغه، ب همان شو د ب ب د و ب ب ب ب کی ه ب که ل دانایی و فزیه دا ل ه موو ئوانی دیکه تپ بکات. و ل ئم داواکاری ب تایب تی دام زرندری د و ب د گرت و که گرت که - ل وش کی ئیدالدا -

هاوکات بریتی بٚت لٚ فٚیلٚسوف (وٚک چٚن پلاتٚن داوای کردبوو) و پٚیامهٚن (وٚک چٚن جیهانی ئیسلامی ئٚزموونی کردبوو). ئٚ وٚک فٚیلٚسوف خاوٚنی باٚاترین زانین و مٚئریفٚی تٚگٚیی پٚتیٚ، ئٚ وٚک پٚیامهٚن لٚتوانا یداٚی ئٚم مٚئریفٚی بٚ دانیشتوانی دٚوٚت بگٚیلٚنت، ئٚ وٚش بٚ وٚیلٚوٚ کٚ زانینی خٚی بٚ وٚیلٚی هٚیلٚستفانی و لٚچواندنی وٚوانبٚژیانٚ دٚپٚشٚت. گٚر ئٚم وٚش لٚئارادا بٚت، ئیدی هاوٚاتیان ئٚزموونی استی دٚکٚن و ژیانٚکی بٚداد بٚیلٚوٚ دٚبٚن. ئٚوان بٚم شٚوازٚ زٚینی شیمانٚییان بٚکردٚکی دٚکٚن و دٚتوانن هیوای شادبوونیان بٚ بٚختیاریی ئٚیلٚدی هٚیلٚت. وٚلٚ ئٚ وٚگٚچارٚی کٚ فارابی لٚ هٚموو وٚشٚکانی دیکٚدا دٚری دٚخات، کٚمتر هیوا بٚخشٚ، چونکٚ گٚر سٚروٚرکی بٚمٚرال وٚیلٚری دٚوٚت بٚت، ئٚوسا مٚترسیی ئٚوٚ سٚرهٚدٚدات کٚ هاوٚاتیانیش بٚمٚرالیان لٚدٚربجٚت و سزای ئٚیلٚدی بهٚنٚنٚ سٚر خٚیان. هٚروٚها گٚر لٚ دٚوٚتدا نٚزانیی تٚواوٚتی سٚروٚر بٚت، ئٚوسا هیچ کٚس زٚیلٚنٚ شیمانٚیلٚکی خٚی بٚکردٚکی ناکات، بٚیلٚ دٚبٚت هٚمووان وٚچاوی ئٚوٚ بکٚن کٚ دٚروونٚکانیان پاش مٚرگ لٚناوٚچن.

سٚرچاوٚ:

Ulrich Rudolph: Islamische Philosophie. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. München 2004

تٚبیینی وٚرگٚوٚ

ئٚم وٚرگٚوٚانانٚ کٚ بٚدووی یٚکدا بٚاودٚکرٚیلٚوٚ، دٚگٚیلٚیلٚوٚ بٚ نزیکٚی پازدٚ ساٚ لٚمٚوٚبٚر بٚ “فٚرخوازان”ی بٚشی فٚلسٚفٚی زانکٚی اٚپٚیلٚن.

فٚرهٚنگٚک

ئا پٚدیکتی: یٚکلاییکٚرٚوٚ، نٚشیاوٚ هٚوٚشاندٚوٚ، بٚدٚرکٚری بٚرپٚرچ

ئانالٚگی: هاوشٚوٚیی

دٚمٚنستراتیف: بورهان

هٚرمینٚیک: زانستی اٚفٚکردنی تٚکست و تٚگٚیشتن.

پتٚلٚمیلٚس: (100-160)، پٚدٚچٚت لٚ ئٚجیپت (میسر)، ئالٚکساندریا،

ژیا بٚت. لٚ گٚردووندیدیلٚکٚیدا زٚمین بٚ سٚروتوویی لٚ نٚوٚندی

گٚردوونداٚی. لٚ دٚرٚوٚی کایٚی زٚمین و چوار توخمٚکٚی ژٚرووی

مانگدا کایٚ هٚگٚرٚکانی پلانٚتٚکان دٚن، ئٚوجا کایٚی نادیار کٚ

دٚرٚکیتیریلٚ و شوٚنی خودایٚ.

پښدانراو: بۀ لاتینی "پریمیس"، واتا گریمانۀیک کۀ دسالمـنرـت،
یان لۀ دوو پښدانراو بۀ هـوونی تگـیـکی نـوانیانـو
دـرئـنـجامـک دـردـکـشرـت (بـوانـ سیلـگیزم)
سیلـگیزم: زانستی قیاس. گـر دوو پښدانراو تگـیـکی نـوانیان
هـبـت، دـشـت لـوـیان دـرئـنـجامـک بـدیبهـنـرـت، بـ نموونـ:
"هـموو چـلـکـکان بزـون"، "هـندک مـل چـلـکـن"، کـواتـ: "هـندک
مـل بزـون".